

การพัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องเงินและเครื่องทองเชิงวัฒนธรรม สมัยรัตนโกสินทร์เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มของผลิตภัณฑ์ THE DEVELOPMENT OF SILVERWARE AND GOLDWARE CULTURAL PRODUCTS IN THE RATTANAKOSIN ERA INCREASED TO CREATE ADDED VALUE OF PRODUCTS

วันที่รับต้นฉบับบทความ: 19 ธันวาคม 2563

วันที่แก้ไขปรับปรุงบทความ: 19 มกราคม 2564

วันที่ตอบรับตีพิมพ์บทความ: 29 มกราคม 2564

สง่า อนุศิลป์*
Sanga Anusil

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องเงินและเครื่องทองเชิงวัฒนธรรมสมัยรัตนโกสินทร์เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มของผลิตภัณฑ์ เพื่อศึกษาความต้องการและความพึงพอใจในการใช้งานผลิตภัณฑ์เครื่องเงินและเครื่องทองเชิงวัฒนธรรมสมัยรัตนโกสินทร์ และเพื่อพัฒนาและสร้างผลิตภัณฑ์เครื่องเงินและเครื่องทองเชิงวัฒนธรรมสมัยรัตนโกสินทร์จากภูมิปัญญาไทยทางด้านศิลปกรรม โดยเป็นการวิจัยแบบผสมผสานระหว่างวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพกับการวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มเป้าหมายที่ให้ข้อมูลเชิงคุณภาพ ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญด้านเครื่องเงินและเครื่องทองเชิงวัฒนธรรม และผู้เชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรมไทย จำนวน 10 คน กลุ่มเป้าหมายที่ให้ข้อมูลเชิงปริมาณเป็นผู้ใช้งานเครื่องเงินและเครื่องทองเชิงวัฒนธรรม จำนวน 45 คน โดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือ แบบสัมภาษณ์และแบบสอบถามแบบประมาณค่า 5 ระดับ วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการวิเคราะห์เนื้อหา สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ได้แก่ ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องเงินและเครื่องทองเชิงวัฒนธรรมสมัยรัตนโกสินทร์เพื่อเพิ่มมูลค่าของผลิตภัณฑ์ ได้แก่ 1) ร่างรูปทรงและโครงสร้าง 2) ออกแบบลวดลาย 3) หลอมเนื้อโลหะให้ละลายในเบ้าหลอม 4) รีดโลหะโดยใช้ความร้อนและทำความสะอาด 5) ขึ้นรูปขนาดตามรูปทรง 6) จัดรูปทรง สลักเส้นลวดลาย และฉลุลาย 7) เก็บลายและเรลายให้ได้มิติตามต้องการ และ 8) ประกอบชิ้นงานเครื่องเงิน

* อาจารย์ประจำสาขาวิชาเครื่องประดับอัญมณีและโลหะรูปพรรณ วิทยาลัยเพาะช่าง มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ e-Mail: sanja.mej@gmail.com

และเครื่องทองให้เหมาะสม ความต้องการใช้งานผลิตภัณฑ์เครื่องเงินและเครื่องทองเชิงวัฒนธรรมสมัยรัตนโกสินทร์โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก การพัฒนาและสร้างผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาไทยทางด้านศิลปกรรมทำให้ได้ผลิตภัณฑ์ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวอันโดดเด่น และก่อให้เกิดมูลค่าเพิ่มของเครื่องเงินและเครื่องทองที่สร้างขึ้น สำหรับความคิดเห็นที่มีต่อเครื่องเงินและเครื่องทองเชิงวัฒนธรรมสมัยรัตนโกสินทร์โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากเช่นกัน

คำสำคัญ: ผลิตภัณฑ์เครื่องเงินและเครื่องทอง, วัฒนธรรม, สมัยรัตนโกสินทร์

ABSTRACT

The purposed of this research were to study the development of silverware and goldware products culturally during the Rattanakosin era to increase the value of the product; to examine the demand and satisfaction for silverware and goldware products during the Rattanakosin era; to develop and create silverware and goldware cultural products in the Rattanakosin era from Thai wisdom of fine arts. This is a mixed method research. The target group provide qualitative information including 10 silverware and goldware and Thailand cultural experts – target group of quantitative contributors including 45 persons in cultural silverware and goldware user. Using the method of selecting a purposive sampling. The research instruments used to collect data are interview guide and rating scale questionnaires. Qualitative data analysis by content analysis. Statistics used to analyze quantitative data include averages and standard deviations.

The results revealed that guidelines for the development of Rattanakosin era cultural silverware and goldware products to increase the value of the product consists of steps – draft shapes, shapes and structures, pattern design, melt the metal in the crucible, iron the metal using heat and cleaning, forming size according to shape, shape, pattern edging and nudge, collect stripes and stripes to get the desired dimension, and assemble the workpiece accordingly. The demand overall is high level and development and construction based on Thai wisdom in fine arts, the product is unique and produces the added value of silverware

and goldware. For comments on silverware and cultural goldware during the Rattanakosin era as a whole, the overall level is also high as well.

Keywords: silverware and goldware products, cultural, Rattanakosin era.

บทนำ

เครื่องเงินและเครื่องทองมีประวัติศาสตร์มายาวนาน เป็นสมบัติของชาติที่มีเอกลักษณ์อันวิจิตรและสืบทอดกันมาเป็นเวลายาวนาน ปรากฏหลักฐานชัดเจนว่าในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์มีช่างหลากหลายสาขาที่สร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ เช่น งานเขียน งานปั้น งานแกะสลัก และงานหัตถกรรมเครื่องทอง เป็นต้น (สุดแดน วิสุทธิลักษณ์, 2560) การทำเครื่องเงินและเครื่องทองที่มีลวดลายวิจิตรบรรจงนั้นจะเป็นการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นและมักจะถ่ายทอดเฉพาะภายในครอบครัวมากกว่าการถ่ายทอดไปสู่คนภายนอก ทำให้ช่างฝีมือเครื่องเงินและเครื่องทองในปัจจุบันเหลือน้อย ประกอบกับราคาเงินและทองสูงขึ้นมาก ส่งผลให้การรับรู้และความต้องการเครื่องเงินและเครื่องทองเริ่มลดน้อยลง เหลือเพียงกลุ่มคนบางกลุ่มในสังคมชั้นปานกลางถึงสูงที่ยังคงเก็บสะสมเครื่องเงินและเครื่องทองอยู่บ้าง จากข้อมูลข้างต้นทำให้เห็นถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ สืบสาน และพัฒนารูปแบบเครื่องเงินและเครื่องทองที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว บ่งบอกถึงความล้ำค่าของงานศิลปะตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน (กรมพัฒนาธุรกิจการค้า, 2553)

เครื่องเงินและเครื่องทองเป็นงานวิจิตรศิลป์ โดยลักษณะงานเกี่ยวข้องกับสุนทรียภาพ มีความงดงามสมบูรณ์อยู่ในตัวเอง และเป็นสัญลักษณ์ของพิธีกรรมต่าง ๆ เป็นสัญลักษณ์ของการเกิดและชัยชนะในบางครั้ง เป็นสัญลักษณ์ในพิธีกรรมทางศาสนา อีกทั้งยังเป็นสัญลักษณ์ของความมั่นคงด้วย (นิดดา หงษ์วิวัฒน์, 2555) ซึ่งแต่ละยุคสมัยมีเอกลักษณ์รูปแบบและความงดงามต่างกัน รวมถึงเทคนิคในการสร้างสรรค์ชิ้นงานอันล้ำค่า มิใช่เพียงเพื่อเป็นเครื่องหรือวัตถุที่ใช้ตกแต่งร่างกาย หรือเพื่อแสดงทักษะทางฝีมืออันประณีตเท่านั้น แต่เป็นการแสดงออกทางด้านจิตใจ ความเชื่อ และภูมิปัญญาของกลุ่มชน ที่บ่งบอกถึงความเจริญรุ่งเรืองและความมีศิลปวัฒนธรรมของแต่ละยุคสมัย อีกทั้งยังแสดงถึงเอกลักษณ์เฉพาะตัว ซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าทางประวัติศาสตร์ไทย (ประทับใจ สุวรรณธาดา และ ศักดิ์ชาย สิกขา, 2561) ปัจจุบันอุตสาหกรรมทองรูปพรรณได้ขยายตัวมากขึ้น ในขณะที่การทำทองรูปพรรณยังมีการว่าจ้างหรือสั่งทำเป็นราย ๆ ไป ขึ้นอยู่กับความพอใจของลูกค้าที่จะสั่งให้ช่างทองทำตามความต้องการ (Export-Import Bank of Thailand, Online, 2016)

จากความเป็นมาและความสำคัญที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาภูมิปัญญาเครื่องเงินและเครื่องทองเพื่อออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องเงินและเครื่องทองเชิงวัฒนธรรมสมัยรัตนโกสินทร์ให้เหมาะสมตามความต้องการใช้งาน มีคุณค่าทางหัตถศิลป์ และสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มในทางธุรกิจให้กับผู้ที่อยู่ในแวดวงศิลปกรรม โดยใช้กระบวนการศึกษาวิจัยแบบผสานวิธีเพื่อค้นหาคำตอบเกี่ยวกับความต้องการใช้งาน เทคนิคการผลิต และแนวทางในการพัฒนาให้เป็นที่รู้จักในวงกว้างมากขึ้น ดังนั้นจึงต้องมีการพัฒนารูปแบบและสร้างสรรค์ชิ้นงานให้มีความหลากหลาย อีกทั้งยังคงความเป็นเอกลักษณ์ของชาติสมัยรัตนโกสินทร์ และเป็นการต่อยอดภูมิปัญญาไทยให้เป็นที่ประจักษ์ รวมถึงเป็นการอนุรักษ์ความเป็นเอกลักษณ์และสืบสานศิลปวัฒนธรรมยุคสมัยรัตนโกสินทร์ อันดีงามเพื่อให้อยู่คู่กับประเทศไทยสืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องเงินและเครื่องทองเชิงวัฒนธรรมสมัยรัตนโกสินทร์เพื่อเพิ่มมูลค่าของผลิตภัณฑ์
2. เพื่อศึกษาความต้องการและความพึงพอใจในการใช้งานผลิตภัณฑ์เครื่องเงินและเครื่องทองเชิงวัฒนธรรมสมัยรัตนโกสินทร์
3. เพื่อพัฒนาและสร้างผลิตภัณฑ์เครื่องเงินและเครื่องทองเชิงวัฒนธรรมสมัยรัตนโกสินทร์จากภูมิปัญญาไทยทางด้านศิลปกรรม

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง การเลือกกลุ่มเป้าหมาย (target group) แบบเจาะจง ประกอบด้วย การวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (key informants) ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญด้านเครื่องเงินและเครื่องทองเชิงวัฒนธรรม และผู้เชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรมไทย จำนวน 10 คน การวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลเชิงปริมาณเป็นผู้ใช้งานเครื่องเงินและเครื่องทองเชิงวัฒนธรรมจำนวน 45 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ เครื่องมือเชิงคุณภาพเป็นแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง เพื่อหาเทคนิคการพัฒนาเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มของผลิตภัณฑ์ ตลอดจนปัญหาและอุปสรรค เครื่องมือเชิงปริมาณเป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับความต้องการและความพึงพอใจในการใช้งาน

ขั้นตอนการสร้างและตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ

- 1) การสร้างแบบสัมภาษณ์และแบบสอบถาม โดยให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (content validity) การหาความเชื่อมั่น และนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจริงได้ในลำดับถัดไป

2) การทดสอบคุณภาพของเครื่องมือ โดยให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 คน ตรวจสอบค่า IOC ของข้อคำถาม มีค่าอยู่ระหว่าง 0.60-1.00 ส่วนการหาค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม (reliability) ได้ค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับอยู่ที่ 0.898

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. แหล่งข้อมูลปฐมภูมิ (primary sources) เป็นข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 10 คน ส่วนข้อมูลเชิงปริมาณจะสอบถามกลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้ใช้งาน จำนวน 45 คน

2. แหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (secondary sources) ศึกษาผ่านเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยแบบผสมวิธี โดยใช้วิธีการเชิงคุณภาพและการสนทนาเชิงปฏิบัติการเป็นต้นนำ และใช้วิธีการเชิงปริมาณเป็นตัวตาม ดังนั้นการรวบรวมข้อมูลจึงมีความหลากหลายเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนและเป็นประโยชน์ต่อการนำไปใช้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องเงินและเครื่องทองเชิงวัฒนธรรมสมัยรัตนโกสินทร์ได้จริง

สถิติที่ใช้ในการวิจัย การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เนื้อหาสาระ (content analysis) ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณใช้การวิเคราะห์เชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัย

ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลที่เกิดจากการวิเคราะห์เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมถึงข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ปรากฏผลดังนี้

1. ผลิตภัณฑ์เครื่องเงินและเครื่องทองเชิงวัฒนธรรมสมัยรัตนโกสินทร์ ในช่วงสมัยหนึ่งได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก เนื่องจากมีรูปแบบที่ค่อนข้างแปลกตาคล้ายงานเครื่องเงินและเครื่องทองโบราณ จึงเป็นที่สนใจอย่างมากของผู้คนในสมัยนั้น จนถึงในยุคปัจจุบันรูปแบบงานได้มีการพัฒนาออกมาหลากหลายมากขึ้น ซึ่งสังคมวิถีชีวิตในยุคปัจจุบันมีตัวแปรต่าง ๆ เข้ามามากมาย จึงทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางด้านการดำเนินชีวิตและค่านิยมที่เปลี่ยนไป รูปแบบงานที่ผลิตในปัจจุบันจึงไม่สามารถนำไปใช้ได้ทุกโอกาส ผู้วิจัยจึงพัฒนารูปแบบให้มีความร่วมสมัยมากขึ้น นอกจากนี้เพื่อการรักษารูปแบบการผลิตเครื่องเงินและเครื่องทองเชิงวัฒนธรรมสมัยรัตนโกสินทร์ให้ดำรงอยู่ต่อไป ควรมีการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ในการผลิต โดยการจัดสัมมนา การฝึกอบรม หรือการแสดงผลงานต่าง ๆ เพื่อให้ช่างฝีมือรุ่นหลังได้มีต้นแบบในการสืบต่อผลงานการผลิต รวมถึงการสร้างสรรค์ผลงานแบบใหม่ ๆ ในรูปแบบที่หลากหลายให้ดำรงอยู่ต่อไป

2. เทคนิคการผลิตงาน เป็นกระบวนการผลิตด้วยมือจากช่างผู้ชำนาญการ มีเทคนิคสำคัญตามขั้นตอนดังต่อไปนี้ 1) ร่างรูปทรงและโครงสร้าง 2) ออกแบบลวดลาย 3) หลอมเนื้อโลหะให้ละลายในเบ้าหลอม 4) รีดโลหะโดยใช้ความร้อนและทำความสะอาด 5) ขึ้นรูปขนาดตามรูปทรง 6) จัดรูปทรง สลักเส้นลวดลาย และฉลุลาย 7) เก็บลายและเรลายให้ได้มิติตามต้องการ และ 8) ประกอบชิ้นงานให้เหมาะสม อย่างไรก็ตาม ในการผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องเงินและเครื่องทองให้มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวเชิงวัฒนธรรมและเป็นที่ต้องการของผู้ใช้นั้น จะขึ้นอยู่กับการพัฒนาฝีมือ ประสิทธิภาพ และความชำนาญของช่างเป็นสำคัญ

3. แนวทางการพัฒนาเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มของผลิตภัณฑ์ ได้แก่ การพัฒนาโดยการตีความวัฒนธรรมไทยผ่านผลงานเชิงประยุกต์ เพื่อสร้างสรรค์ผลงานในแนวทางการผลิตเพื่อส่งเสริมอุตสาหกรรม การตีความวัฒนธรรมไทยในรูปแบบของงานออกแบบสมัยใหม่ที่ไม่ได้ยึดติดกับรูปลักษณ์และรูปทรงทางขนบประเพณีนิยมหรือลวดลายประจำชาติ การพัฒนาโดยใช้เทคนิคใหม่ ๆ หรือสร้างสรรค์งานให้เป็นเครื่องประดับในมิติของประเพณี และการสร้างสรรค์งานโดยพิจารณาจากความต้องการและความพึงพอใจของผู้ใช้ เป็นต้น

4. ปัญหาและอุปสรรคที่พบในปัจจุบัน ได้แก่ การออกแบบลวดลายที่ต้องแสดงอัตลักษณ์ความเป็นไทยสมัยรัตนโกสินทร์ที่นับวันจะหาช่างชำนาญการได้ยากยิ่ง ดังนั้นหน่วยงานที่รับผิดชอบทางด้านวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ไทยควรกำหนดนโยบายที่ชัดเจนเกี่ยวกับรูปแบบและวิธีการในการอนุรักษ์อย่างเป็นรูปธรรม รวมถึงการสนับสนุนให้สามารถนำไปเป็นสินค้าเชิงวัฒนธรรมที่สามารถระบุเอกลักษณ์ความเป็นไทยสู่สากล

ตอนที่ 2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ข้อมูลความต้องการใช้งานผลิตภัณฑ์เครื่องเงินและเครื่องทองเชิงวัฒนธรรมสมัยรัตนโกสินทร์ โดยภาพรวมแสดงดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลความต้องการใช้งานผลิตภัณฑ์เครื่องเงินและเครื่องทองเชิงวัฒนธรรมสมัยรัตนโกสินทร์ โดยภาพรวม

ข้อที่	ความต้องการใช้งานผลิตภัณฑ์เครื่องเงินและเครื่องทองเชิงวัฒนธรรมสมัยรัตนโกสินทร์	$\bar{X}$	SD	ระดับของความต้องการ	อันดับที่
1	ด้านเครื่องประดับ	4.27	0.59	มาก	3
2	ด้านเครื่องรางของขลัง	4.02	0.66	มาก	6
3	ด้านเครื่องใช้สอย	4.09	0.61	มาก	4
4	ด้านศาสนสถาน	4.53	0.57	มากที่สุด	1
5	ด้านวัฒนธรรมและศาสนพิธี	4.32	0.67	มาก	2
6	ด้านเครื่องตกแต่งสาธารณะประโยชน์	4.06	0.58	มาก	5
		4.21	0.61	มาก	

จากตารางที่ 1 พบว่า ความต้องการใช้งานผลิตภัณฑ์เครื่องเงินและเครื่องทองเชิงวัฒนธรรมสมัยรัตนโกสินทร์โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.21$, $SD = 0.61$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านสามารถเรียงลำดับความต้องการจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ ด้านศาสนสถาน มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.53$, $SD = 0.57$) รองลงมาคือ ด้านวัฒนธรรมและศาสนพิธี มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.32$, $SD = 0.67$) และลำดับสุดท้ายคือ ด้านเครื่องรางของขลัง มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.02$, $SD = 0.66$) ตามลำดับ

ตอนที่ 3 ผลการวิเคราะห์ความพึงพอใจในการใช้ผลิตภัณฑ์เครื่องเงินและเครื่องทองเชิงวัฒนธรรมสมัยรัตนโกสินทร์ แสดงดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลความพึงพอใจในการใช้ผลิตภัณฑ์เครื่องเงินและเครื่องทองเชิงวัฒนธรรมสมัยรัตนโกสินทร์ โดยภาพรวม

ข้อที่	ความพึงพอใจในการใช้ผลิตภัณฑ์เครื่องเงินและเครื่องทองเชิงวัฒนธรรมสมัยรัตนโกสินทร์	$\bar{X}$	SD	ระดับของความพึงพอใจ	อันดับที่
1	ด้านวิธีการออกแบบและความคิดสร้างสรรค์	4.41	0.57	มาก	2
2	ด้านความมีเอกลักษณ์ทางศิลปกรรม	4.54	0.61	มากที่สุด	1
3	ด้านความมีลักษณะเฉพาะทางภูมิปัญญา	4.32	0.57	มาก	3
4	ด้านประโยชน์ใช้สอย	4.15	0.66	มาก	5
5	ด้านความคุ้มค่า	4.08	0.62	มาก	6
6	ด้านคุณภาพ	4.28	0.59	มาก	4
		4.29	0.60	มาก	

จากตารางที่ 2 พบว่า ความพึงพอใจในการใช้งานผลิตภัณฑ์เครื่องเงินและเครื่องทองเชิงวัฒนธรรมสมัยรัตนโกสินทร์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.29$, $SD = 0.60$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านสามารถเรียงลำดับความพึงพอใจจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ ด้านความมีเอกลักษณ์ทางศิลปกรรม มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.54$, $SD = 0.61$) รองลงมาคือ ด้านวิธีการออกแบบและความคิดสร้างสรรค์ มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.41$, $SD = 0.57$) และลำดับสุดท้ายคือ ด้านความคุ้มค่า มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.08$, $SD = 0.62$) ตามลำดับ

ผลการวิจัยและการวิเคราะห์ข้อมูลข้างต้นสามารถยืนยันได้ว่า ผลิตภัณฑ์เครื่องเงินและเครื่องทองเชิงวัฒนธรรมสมัยรัตนโกสินทร์ที่ผู้วิจัยได้ผลิตตามเทคนิคและแนวทางที่กำหนด สามารถสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์เครื่องเงินและเครื่องทองเชิงวัฒนธรรมสมัยรัตนโกสินทร์ให้มีคุณค่าได้จริง

ปีที่ 17 ฉบับที่ 3 เดือนมกราคม-มีนาคม 2564

ผู้วิจัยได้ออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องเงินและเครื่องทองเชิงวัฒนธรรมสมัยรัตนโกสินทร์ โดยอาศัยแนวทางตามการศึกษาวิจัย ได้ผลผลิต 3 แบบ ได้แก่ ผอบ พระโกศ และเครื่องทองพุทธศิลป์ ดังภาพที่ 2 ถึงภาพที่ 4

(1)

(2)

(3)

ภาพที่ 2 แบบที่ 1 ผอบทองคำบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ

จากภาพที่ 2 ผอบแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ ส่วนฐาน ส่วนตัวผอบ และส่วนฝา โดยส่วนฐานของผอบจะมีชั้นหน้ากระดานบัวคว่ำรองรับชั้นลูกแก้ว มีลวดและทองไม้สลักชั้นสำหรับลวดลายลูกแก้วจะออกแบบตามสมัยและเป็นลวดลายประดับ ส่วนตัวผอบจะเป็นทรงดอกบัวบาน ทรงกลม หรือมีกลีบบัวขนาดเล็กรองรับสลับไปมา มีเส้นเดินรอบกลีบ ส่วนฝาของผอบเป็นลักษณะยอดทรงมณฑป เป็นชั้นหน้ากระดานและชั้นบัวคว่ำ 3-7 ชั้น ถัดจากชั้นกลีบบัวเป็นปลียอด ชั้นบนสุดอาจประดับลูกแก้วหรือเม็ดน้ำค้างทรงกลม

(1)

(2)

ภาพที่ 3 แบบที่ 2 พระโกศทองใหญ่

จากภาพที่ 3 พระโกศทองใหญ่ ใช้สำหรับบรรจุอัฐิธาตุ ออกแบบเป็นเครื่องทองสลักกับเครื่องเงินตามยุครัตนโกสินทร์

ภาพที่ 4 แบบที่ 3 เครื่องทองพุทธศิลป์

ภาพที่ 4 เครื่องทองแบบพุทธศิลป์ เป็นชุดทรงเครื่องพระพุทธรูปเจ้าปางห้ามญาติ จำนวน 19 ชิ้น โดยอาศัยเรื่องเล่าพระพุทธรูปประวัติเพื่อกำหนดรูปแบบและลวดลายอย่างวิจิตรบรรจง

สามารถสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ได้ดังนี้

1. แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องเงินและเครื่องทองเชิงวัฒนธรรมสมัยรัตนโกสินทร์ เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มของผลิตภัณฑ์ ได้กำหนดแนวทางสำคัญในการออกแบบและพัฒนา ได้แก่ การพัฒนาโดยการตีความวัฒนธรรมไทยผ่านผลงานเครื่องเงินและเครื่องทองเชิงประยุกต์ เพื่อสร้างสรรค์ผลงานในแนวทางการผลิตเพื่อส่งเสริมอุตสาหกรรม การตีความวัฒนธรรมไทยในรูปแบบของงานออกแบบสมัยใหม่ที่ไม่ได้ยึดติดกับรูปลักษณ์รูปทรงทางขนบประเพณีนิยมหรือลวดลายประจำชาติ การพัฒนาโดยใช้เทคนิคใหม่ ๆ หรือสร้างสรรค์งานให้เป็นเครื่องประดับในมิติของประเพณี และการสร้างสรรค์งานโดยพิจารณาจากความต้องการและความร่วมสมัย (contemporary) เป็นต้น นอกจากนี้ ควรมีการเชื่อมโยงความรู้กับสถาบันและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับวงการศิลปวัฒนธรรม และหน่วยงานด้านการพัฒนาฝีมือแรงงานควรให้ความสำคัญกับการฝึกอบรมการทำเครื่องเงินและเครื่องทองสมัยรัตนโกสินทร์ ช่างฝีมืองานประณีตศิลป์และช่างผู้ชำนาญการควรถ่ายทอดขั้นตอนและเทคนิคในการสร้างผลงานเพื่อให้ภูมิปัญญานี้ไม่สูญหาย

2. ความต้องการใช้งานผลิตภัณฑ์เครื่องเงินและเครื่องทองเชิงวัฒนธรรมสมัยรัตนโกสินทร์ พบว่ามีการใช้งานในมิติต่าง ๆ ได้แก่ เครื่องประดับ เครื่องรางของขลัง เครื่องใช้สอย ศาสนสถาน วัฒนธรรมและศาสนพิธี และเครื่องตกแต่งสาธารณะ เป็นต้น โดยมีการใช้งานด้านศาสนสถานมากที่สุด และใช้เป็นเครื่องรางของขลังน้อยที่สุด

ส่วนความพึงพอใจในการใช้งานผลิตภัณฑ์เครื่องเงินและเครื่องทองเชิงวัฒนธรรมสมัยรัตนโกสินทร์ พบว่าผู้ใช้งานมีความพึงพอใจในด้านต่าง ๆ ได้แก่ วิธีการออกแบบและความคิดสร้างสรรค์ ความมีเอกลักษณ์ทางศิลปกรรม ความมีลักษณะเฉพาะทางภูมิปัญญา และประโยชน์ใช้สอย ความคุ้มค่า และคุณภาพ เป็นต้น โดยมีความพึงพอใจในด้านความมีเอกลักษณ์ทางศิลปกรรมมากที่สุด และมีความพึงพอใจในด้านความคุ้มค่าน้อยที่สุด

3. การพัฒนาและสร้างผลิตภัณฑ์เครื่องเงินและเครื่องทองเชิงวัฒนธรรมสมัยรัตนโกสินทร์จากภูมิปัญญาไทยทางด้านศิลปกรรม พบว่ามีกระบวนการผลิตด้วยมือจากช่างผู้ชำนาญการ โดยมีเทคนิคสำคัญตามขั้นตอนดังนี้ 1) ร่างรูปทรงและโครงสร้าง 2) ออกแบบลวดลาย 3) หลอมเนื้อโลหะให้ละลายในเบ้าหลอม 4) รีดโลหะโดยใช้ความร้อนและทำความสะอาด 5) ขึ้นรูปขนาดตามรูปทรง 6) จัดรูปทรง สลักเส้นลวดลาย และตกแต่ง 7) เก็บลายและเรลายให้ได้มิติตามต้องการ และ 8) ประกอบชิ้นงานให้เหมาะสม ส่วนการนำเครื่องเงินและเครื่องทองมาทำเป็นเครื่องประดับนั้นจะมีการถักหรือสาน และการทำอะไหล่ส่วนประดับประกอบอีกด้วย ตัวอย่างที่นำมาเสนอดังภาพที่ 2 ถึงภาพที่ 4 สามารถยืนยันได้ถึงเทคนิคการพัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องเงินและเครื่องทองเชิงวัฒนธรรมสมัยรัตนโกสินทร์ โดยสามารถเป็นต้นแบบให้เกิดการนำไปพัฒนาผลิตภัณฑ์ต่อไป

อภิปรายผล

ผลการศึกษาเชิงคุณภาพ จากการศึกษาข้อมูลด้านแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มของผลิตภัณฑ์นั้น ชิ้นงานเครื่องเงินและเครื่องทองต้องมีการปรับตัวหรือเปลี่ยนแปลงรูปแบบเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้เป็นที่ต้องการของผู้ใช้งานด้วย ช่างหรือผู้สร้างสรรค์ควรใช้เทคนิคการผลิตงาน 8 ขั้นตอน จะทำให้สามารถผลิตผลงานให้เป็นที่ต้องการได้ โดยสอดคล้องกับงานวิจัยของ ศศนันท์ ศรีเพ็ชรพันธุ์ (2558) ที่พบว่าต้องมีการพัฒนารูปแบบการผลิตเครื่องเงินและเครื่องทองให้มีความร่วมสมัยมากขึ้น นอกจากนี้ยังมีชิ้นงานเครื่องทองเฉพาะอีกบางลักษณะ ได้แก่ ส่วนประดับที่เกิดจากการแกะสลัก การฉลุ และการบุ เพื่อให้เกิดลวดลายต่าง ๆ เช่น ลายกระหนก ลายเครือเถา ลายพันธุ์พฤกษา และลายสัตว์ต่าง ๆ บางครั้งมีการลงยาผสมผสานเข้าไปด้วยทำให้ดูสวยงามยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ มัณฑนา ทองสุพล และกนกเนตร พินิจด้านกลาง (2560) ที่พบว่าปัจจุบันมีการผลิตทองรูปพรรณเพื่อตอบสนองความต้องการของลูกค้าทั่วไป ซึ่งส่วนมากใช้เป็นเครื่องประดับ มีการผลิตทั้งแบบอุตสาหกรรมโดยใช้เครื่องจักรและผลิตจากฝีมือของช่างแต่ละคน ชิ้นงานตัวอย่างข้างต้นใช้ลวดลายของงานทองโบราณ มีการผสมผสานรูปแบบและเครื่องมือที่ใช้เป็นแบบผสมผสานงานทองร่วมสมัยเข้าด้วยกัน

ผลการศึกษาเชิงปริมาณ การใช้งานเครื่องเงินและเครื่องทองเชิงวัฒนธรรมสมัยรัตนโกสินทร์ ส่วนใหญ่จะใช้งานในศาสนสถาน เนื่องจากประเทศไทยมีศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ รองลงมาคือ การใช้งานในด้านวัฒนธรรมและศาสนพิธี ดังปรากฏในเทศกาลและงานสำคัญต่าง ๆ ทางศาสนาทุกยุคสมัย ผลการประเมินความพึงพอใจ พบว่าส่วนใหญ่พึงพอใจชิ้นงาน โดยพิจารณาในด้านความมีเอกลักษณ์ทางศิลปกรรม วิธีการออกแบบและความคิดสร้างสรรค์ และความมีลักษณะเฉพาะทางภูมิปัญญา เนื่องจากผู้ใช้งานมักมองเห็นคุณค่าความมีเอกลักษณ์ทางศิลปกรรมเป็นลำดับแรก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ มัณฑนา ทองสุพล และ กนกเนตร พินิจด้านกลาง (2560) ที่ระบุว่าการออกแบบต้องแสดงอัตลักษณ์ที่ชัดเจนเพื่อดึงดูดใจกลุ่มผู้ใช้ให้บริโภคงานศิลปมากยิ่งขึ้น ดังนั้นกล่าวโดยสรุปได้ว่า เครื่องเงินและเครื่องทองเชิงวัฒนธรรมสมัยรัตนโกสินทร์เป็นสมบัติของชาติที่มีเอกลักษณ์อันวิจิตรและสืบทอดกันมาเป็นเวลายาวนาน เทคนิคการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์เชิงวัฒนธรรมจึงเป็นเรื่องสำคัญ โดยต้องคำนึงถึงความต้องการและความพึงพอใจของกลุ่มผู้บริโภคเป็นสำคัญ นอกจากนี้ในการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์นั้นควรคำนึงถึงเทคนิคการออกแบบอย่างประณีตศิลป์ด้วยเพื่อให้ได้ผลงานตามรูปแบบที่กำหนดไว้ อันจะส่งผลให้เกิดประโยชน์ต่อการสืบสานมรดกทางวัฒนธรรมในการทำเครื่องเงินและเครื่องทองสมัยรัตนโกสินทร์ให้เป็นเอกลักษณ์คู่คนไทยต่อไปอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

แนวทางการพัฒนาสามารถนำไปต่อยอดทางธุรกิจด้วยการสร้างมูลค่าเพิ่มด้วยการนำไปประยุกต์ใช้เป็นเครื่องประดับซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรม เพื่อสร้างรายได้ให้กับผู้ที่มีฝีมือในงานศิลปกรรมและสร้างความยั่งยืนในอาชีพช่างศิลป์

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาอัตลักษณ์ การสร้างสรรค์ให้มีอัตลักษณ์ที่โดดเด่น รวมถึงการพัฒนาให้เป็นศิลปกรรมร่วมสมัยเพื่อให้เป็นที่นิยมในระดับสากล
2. ควรศึกษาเชิงลึกเพื่อพัฒนาชิ้นงานอื่น ๆ ในลักษณะร่วมสมัยและการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์เครื่องเงินและเครื่องทองไทยให้เป็นที่ยอมรับระดับสากล

บรรณานุกรม

- กรมพัฒนาธุรกิจการค้า. (2553). **คู่มือพัฒนาผู้ประกอบการธุรกิจด้านอัญมณีและเครื่องประดับไทยเชิงอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น**. กรุงเทพฯ: กรมพัฒนาธุรกิจการค้า.
- นิดดา หงษ์วิวัฒน์. (2555). **เครื่องทองรัตนโกสินทร์**. กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดดูเคชั่น.
- ประทับใจ สุวรรณธาดา และศักดิ์ชาย สิกขา. (2561). การออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนโดยใช้ทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญา ในเขตพื้นที่ภาคอีสานตอนบน. **วารสารวิชาการ ศิลปะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร**, 9(2), หน้า 137-155.
- มณฑนา ทองสุพล และกนกเนตร พินิจด้านกลาง. (2560). การศึกษาเอกลักษณ์เครื่องประดับไทย 4 ภาค เพื่อประยุกต์ใช้ในการออกแบบเครื่องประดับเงินที่สอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มผู้ใช้เครื่องประดับร่วมสมัย. **วารสารวิถีสังคมมนุษย์**, 5(1), หน้า 136-165.
- ศศนันท์ ศรีเพ็ชรพันธุ์. (2558). **ศึกษาและพัฒนางานออกแบบเครื่องประดับสกุลช่างสุโขทัยให้ร่วมสมัย**. วิทยานิพนธ์ศิลปมหาบัณฑิต สาขาวิชาการออกแบบเครื่องประดับ, คณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สุดแดน วิสุทธิลักษณ์ (บรรณาธิการ). (2560). **มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ: บทเรียนจากเพื่อนบ้าน**. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- Export-Import Bank of Thailand. (2016). **Gems and jewelry market in China** (Online). Available: <http://www.exim.go.th/doc/research/article/9068.pdf> [2020, August 22].
- Werly, Richard, & Maquin, Bernard. (2004). **Jewelry treasures of Thailand**. Bangkok, Thailand: Beauty Gems.